

# Vrouwelijke parlementsleden na de verkiezingen van 13 juni 1999: Analyse van de toegang tot een parlementair mandaat

Kirsten PEIRENS

Wetenschappelijk medewerker aan de Afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit Leuven

## I. Inleiding: "Moeder aller verkiezingen"

Aan de vooravond van de verkiezingen van 13 juni 1999 werd het geringe aantal vrouwelijke parlementsleden in de verf gezet door de toenmalige ministers bevoegd voor het Gelijke Kansenbeleid, minister Smet en minister Grouwels. Een nieuwe "stem vrouw" campagne zou de kiezers moeten overtuigen het gemiddelde van 18% rechtstreeks verkozen vrouwelijke parlementsleden dat werd behaald na de vorige verkiezingen, te verhogen door massaal op vrouwelijke kandidaten te stemmen.<sup>1</sup> Een overzicht van het uiteindelijk aantal verkozen vrouwen na de verkiezingen in de Kamer van volksvertegenwoordigers (K), de Senaat (S), het Europees Parlement (E), het Vlaams Parlement (V), het Waals Parlement (W), het Parlement van de Franse Gemeenschap (F), de Raad van de Duitstalige Gemeenschap (D) en de Brusselse Hoofdstedelijke Raad (B) is een belangrijk onderdeel van dit artikel.<sup>2</sup> De invalshoek is echter ruimer dan het aantal verkozen vrouwen. De wijze waarop alle vrouwelijke parlementsleden een zetel bemachtigd hebben in één van deze acht parlementen is de centrale vraag. Het gewicht van verschillende factoren die een mogelijk invloed hebben op het aantal vrouwelijke leden wordt voor elk parlement afzonderlijk nagegaan. Hoewel deze werkwijze hoofdzakelijk een analyse voor elk parlement inhoudt, worden ook partij-specifieke gegevens in beperkte mate vermeld.

De verkiezingen van 13 juni 1999 kregen het etiket "moeder aller verkiezingen" opgekleefd. De reden hiervoor is dat op éénzelfde dag de Belgische kiezers naar de stembus moeten om de samenstelling van 7 parlementen te bepalen.<sup>3</sup> Deze gebeurtenis is uniek en vormt een uitzondering op de regel. Voortaan zullen de verkiezingen voor de regionale parlementen en het Europees Parlement steeds samenvallen en om de 5 jaar plaatsvinden. De federale verkiezingen daar-

---

1 Via de verspreiding van affiches en advertenties met de leuze: *Voor elke zes mannen is er in de politiek slechts één vrouw* wil deze campagne de bewustwording van de ondervertegenwoordiging van vrouwen in de politiek bij de kiezers aanmoedigen. Voor de resultaten van de vrouwelijke vertegenwoordiging na de vorige verkiezingen zie tabel II.

2 De Franse Gemeenschapsraad wordt niet rechtstreeks verkozen, maar is samengesteld uit de 75 leden van het Waalse Parlement en 19 leden van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad. Ook in het Vlaams Parlement en in de Senaat zetelen onrechtstreeks verkozen leden. Zie: VAN NIEUWENHOVE J., De federale instellingen & De gemeenschaps- en gewestinstellingen, in: DEWEERDT M., C. DE RIDDER & R. DILLEMANS, *Wegwijs Politiek*, Davidsfonds, Leuven, 1994, pp.209-227.

3 Deze verkiezingen werden gelijktijdig georganiseerd voor de hernieuwde samenstelling van de Kamer van volksvertegenwoordigers, de Senaat, het Europees Parlement, het Vlaams Parlement, het Waals Parlement, de Raad van de Duitstalige Gemeenschap en de Brusselse Hoofdstedelijke Raad.

entegen zullen elke 4 jaar opnieuw georganiseerd worden.<sup>4</sup> De organisatie van deze verkiezingen en de zetelverdeling is verschillend voor elk parlement doordat verschillende kieskringen van toepassing zijn, maar de evenredige vertegenwoordiging is steeds het algemeen principe.<sup>5</sup> In het artikel van Dewachter en Maddens wordt het als volgt geformuleerd: "Men heeft in België nagenoeg geen enkele kans laten liggen om de kiesstelsels onderling verschillend en ingewikkeld te maken."<sup>6</sup>

## II. Vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen

Opdat de kiezer echter een beïnvloedende rol kan spelen in het aandeel verkozen vrouwen en de gevoerde campagnes een effect kunnen boeken, dient hij/zij de mogelijkheid te hebben om op vrouwen te stemmen. Vrouwen dienen dus vooreerst als kandidaten te fungeren op de kieslijsten. Bij deze verkiezingen was voor het eerst de wet Tobback-Smet betreffende de evenwichtige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de lijsten volledig van toepassing. Voortaan mag niet meer dan twee derde van de kandidaten, effectieven en opvolgers samen, behoren tot hetzelfde geslacht.<sup>7</sup> Vrouwen die een plaatsje op de lijst veroverd hebben en zich kandidaat kunnen noemen, hebben in de aanloop naar de verkiezingen al één afvallingskoers overleefd, het proces van de lijstvorming. Onderzoek omtrent de vertegenwoordiging van vrouwen van de Vlaamse partijen heeft aangetoond dat gemiddeld 41% vrouwen op de effectieve kandidatenlijsten staan.<sup>8</sup> Om te achterhalen welke van de vrouwelijke kandidaten voor elk van de onderzochte parlementen op een verkiesbare plaats staan, wordt voor elke kieskring afzonderlijk gekeken naar het aantal zetels dat een partij behaalde bij de vorige verkiezingen. Wanneer dit bijvoorbeeld 3 zetels waren in kieskring x voor partij y en er staan 2 vrouwen op de eerste 3 plaatsen van de kandidatenlijst van partij y, dan is het aantal verkiesbare vrouwelijke kandidaten gelijk aan

4 Voor een duidelijk overzicht van het Belgisch institutioneel landschap, het kiesstelsel en een analyse van de organisatie van de verkiezingen van 13 juni 1999 zie: YSEBAERT C. en Y. PANNEELS, *Verkiezingszakboekje, Politiek Zakboekje 1999*, Kluwer Editorial, Diegem, 1999.

5 Voor een toelichting over de indeling in kieskringen, de zetelverdeling, de zeteltoewijzing en het systeem van opvolging zie: DEWEERDT M., *Verkiezingen*, in: DEWEERDT M., C. DE RIDDER & R. DILLEMANS, *Wegwijs Politiek*, Davidsfonds, Leuven, 1994, pp.265-282.

6 DEWACHTER W. en B. MADDENS, *Het begint nog voor de verkiezingen*, in: MAES R. (red.), *Democratie, legitimiteit, nieuwe politieke cultuur*, Acco, Leuven, 1997, p.15. De ingewikkeldheid komt sterk tot uiting in de zgn. 'bokkensprongen' van de provinciale appartering.

7 Deze wet van 24 mei 1994 voorziet een quotum van 33% op alle niveaus, gaande van de gemeenteraadsverkiezingen tot de verkiezingen voor het Europees Parlement. Op de kieslijsten mogen voortaan niet meer dan twee derde van de kandidaten behoren tot hetzelfde geslacht, Zie hierover onder meer: VAN MOLLE L. en E. GUBIN, *Vrouw en Politiek in België*, Lannoo, Tiel, 1998, pp.61-62.

8 Dit onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Programmagericht Beleidsvoorbereidend Onderzoek PBO 97: Afremmechanismen ten aanzien van vrouwen in politieke partijen. Meer informatie over de vrouwelijke kandidaten is terug te vinden in het rapport: PEIRENS K., *Verkiezingen 13 juni 1999 en vrouwen*, Afdeling Politologie, KULeuven, 1999.

67.7%.<sup>9</sup> Onderstaande tabel geeft voor elk parlement, voor alle kieskringen samen, voor elke partij het aandeel weer van het aantal verkiesbare plaatsen dat werd voorbehouden aan vrouwen. De verhouding in de kolommen met absolute getallen is de weergave van dit aantal verkiesbare plaatsen ingenomen door vrouwen ten opzichte van het totaal aantal verworven zetels na de vorige verkiezingen.

TABEL I

Aantal vrouwen op verkiesbare plaatsen<sup>10</sup> van de kandidatenlijsten naar aanleiding van de verkiezingen van 13 juni 1999

PARTIJ	K		S		E		V		W		D	B		TOTAAL	
	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%		AC	%	AC	%
AGALEV	0/5	0	1/1	100	1/1	100	2/7	29				1/1 <sup>11</sup>	100	5/15	33
CVP	10/29	34	3/7	43	2/4	50	12/35	34				1/3	33	28/78	36
SP	1/20	5	3/6	50	1/3	33	3/25	12				0/1	0	8/55	15
VLD	3/21	14	3/6	50	1/3	33	4/26	15	1/2	50				12/58	21
VLBLOK	1/11	9	0/3	0	0/2	0	1/15	7	0/2	0				2/33	6
VUID	2/5	40	0/2	0	0/1	0	1/9	11	0/1	33				3/18	17
Totaal	17/91	19	10/25		5/14	36	23/118	19							
PS	3/21	14	2/5	40	0/3	0			2/30	7		6/17	35	13/76	17
PSC	2/12	17	1/3	33	0/2	0			3/16	19		3/7	42	9/40	23
PRL-FDF-MCC	3/18	17	1/5	20	1/3	33			4/19	21		7/28	25	16/73	22
ECOLO	1/6	17	1/2	50	0/1	0			1/8	13		4/7	57	7/24	29
FN	0/2	0			0/1	0						1/6	16	1/9	11
Totaal	9/59	16	5/15	33	1/10	10			10/75	14	7/25	24/75	32	111/508	22
Gemiddelde		17		39		23		18		15	30 <sup>12</sup>	35			25

111/508 = 22% van het aantal verkiesbare plaatsen is voorbehouden aan vrouwen  
 Gemiddeld aantal vrouwen op verkiesbare plaatsen per partij en per parlement = 25%

<sup>9</sup> Over de moeilijkheden bij het precies formuleren van de "nuttige volgorde" zie: J. CRAEGHS en W. DEWACHTER, *Vrouwen verkozen, Een eerste onderzoek naar de betekenis van de evenredige vertegenwoordiging, de hoofdvakstem en de plaatsvervangings*, KULeuven, Afdeling Politologie, 1997, pp.33-42.

<sup>10</sup> De gegevens van de Kamer van volksvertegenwoordigers, het Vlaams Parlement en het Waals Parlement zijn de sommen van de afzonderlijke kieskringen waarin een bepaalde partij opkomt. Elke kieskring heeft een bepaald aantal zetels te verdelen onder de verschillende partijen naargelang het bevolkingscijfer. In kader van dit onderzoek werden uiteraard wel alle lijsten van de verschillende kieskringen verzameld opdat dit totaal-overzicht mogelijk werd. In onderstaande tabellen worden enkel gegevens vermeld van partijen die ook verkozen parlementsleden hebben zetelen.

<sup>11</sup> Bij de verkiezingen van de Brusselse Raad kwamen de SP en AGALEV op onder één gezamenlijke lijst (lijstenvereniging), de cijfers in deze tabel hebben enkel betrekking op de kandidaten van de afzonderlijke partij. Voor de kieslijst van de VLD-VU-Onafhankelijken alliantie wordt dezelfde werkwijze gehanteerd.

Indien de resultaten van de verkiezingen van 13 juni 1999 identiek zouden zijn aan deze van 1995 en 1994 voor het Europees Parlement, dan zou 22% van het aantal rechtstreeks verkozen parlementsleden een vrouw zijn of 111 vrouwen op een geheel van 508. Dit zou een geringe vooruitgang betekenen in vergelijking met de vorige verkiezingen waarbij slechts 18% van alle verkozenen een vrouw was zoals uit volgende tabel kan worden afgelezen.

TABEL II

Aantal rechtstreeks verkozen vrouwelijke parlementsleden op totaal aantal verkozenen (1994/1995)

K		S		E		V		W		D		B		TOTAAL	
AC	%	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%	%	AC	AC	%
18/150	12	11/40	28	8/25	32	21/118	18	9/75	12	5/25	20	20/75	27	92/508	18

### III. Rechtstreeks verkozen vrouwelijke parlementsleden

De resultaten van de verkiezingen van 1999 zijn echter niet identiek aan deze van 1994 en 1995. Stemmenverschuivingen, die op hun beurt verschuivingen in het aandeel zetels van elke partij teweegbrengen, zijn de belangrijkste oorzaak dat niet al deze vrouwen ook werkelijk verkozen werden op 13 juni 1999. Een andere mogelijke oorzaak is het doorbreken van de nuttige volgorde door bepaalde kandidaten waardoor de posities van de verkiesbare plaatsen worden door-eengeschud of hun belang verliezen. Door de stemmenverschuivingen hebben echter ook vrouwelijke kandidaten, die niet op een verkiesbare plaats stonden, een zetel verworven. In onderstaande tabel wordt het geheel van deze bewegingen weergegeven door een overzicht van het totaal aantal rechtstreeks verkozen vrouwelijke parlementsleden.

12 De scores van de verschillende partijen met betrekking tot het aantal verkiesbare plaatsen voorbehouden aan vrouwen zijn CSP: 30%, Ecolo: 67%, PFF: 20%, PJu-PDB: 33%, SP: 0%.

TABEL III

Aantal rechtstreeks verkozen vrouwen na de verkiezingen van 13 juni 1999

PARTIJ	K		S		E		V		W		D	B		TOTAAL	
	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%		AC	%	AC	%
AGALEV	4/9	44	2/3	67	1/2	50	4/12	33				1/1	100	12/27	44
CVP	4/22	18	2/6	33	2/3	67	8/28	29				1/3	33	17/62	27
SP	0/14	0	1/4	25	1/2	50	1/19	5				0/1	0	3/40	7.5
VLD	4/23	17	2/6	33	1/3	33	4/27	15				1/1	100	12/60	20
VLBLOK	1/15	7	1/4	25	0/2	0	4/20	20				0/4	0	6/45	13
VUID	3/8	38	0/2	0	1/2	50	2/11	18				0/1	0	6/24	25
Totaal	16/91	18	8/25	32	6/14	43	23/117	20							
PS	2/19	11	1/4	25	0/3	0			1/25	4		4/13	31	8/64	13
PSC	1/10	10	1/3	33	0/1	0			1/14	7		3/6	50	6/34	18
PRL-FDF-MCC	4/18	22	1/5	20	1/3	33			4/21	19		7/27	26	17/74	23
ECOLO	6/11	55	1/3	33	1/3	33			2/14	14		8/14	57	18/45	40
FN	0/1	0							0/1	0		0/2	0	0/4	0
Totaal	13/59	22	4/15	27	2/10	20			8/75	11					
Algemeen Totaal	29/150	19	12/40	30	8/25	32	23/118 <sup>14</sup>	19	8/75	11	6/25 <sup>15</sup>	26/75 <sup>16</sup>	35	112/508	22
Totaal aantal rechtstreeks verkozen vrouwen= 112/508= 22%															

Globaal en op het eerste gezicht beschouwd is de variabele aantal vrouwen op verkiesbare plaatsen een vrij goede voorspeller voor het uiteindelijke resultaat van het aantal verkozen vrouwen. Wanneer deze indicator echter van nabij wordt geanalyseerd, blijkt dit een vertekende indruk te zijn vermits de verschuivingen van zetels tussen partijen het aantal verkiesbare plaatsen hebben verstoord. Zo zijn er partijen die wel een relatief groot aandeel vrouwen op verkiesbare plaatsen hebben gezet, maar waarbij het uiteindelijk aantal verkozen vrouwen door de uitslag van de verkiezingen een veel lager aantal bedraagt. Uiteindelijk zijn er 112 vrouwen rechtstreeks verkozen voor de 508 beschikbare zetels. Wanneer enkel deze rechtstreeks verkozen vrouwen in rekening worden gebracht, dan kan men besluiten dat achtereenvolgens in dalende rangorde de Brusselse Raad, het Europees Parlement, de Senaat en de Duitstalige Gemeenschapsraad als meest vrouwvriendelijk kunnen worden beschouwd. De Kamer van volksvertegenwoordigers en het Vlaams Parlement op gelijk hoogte en tenslotte het Waals Parlement tellen echter het geringste aandeel rechtstreeks verkozen vrouwen in hun samenstelling. Hier kan de vraag gesteld worden of deze rangschikking samen-

13 Het Duitstalige kiescollege heeft één mannelijke vertegenwoordiger van de CSP.

14 Union des Francophones hebben ook een mannelijke vertegenwoordiger in het Vlaams Parlement zetelen.

15 De rechtstreeks verkozen raadsleden zijn als volgt gespreid: CSP 2/9, ECOLO 2/3, PFF 1/6, PJU-PDB 1/3 en SP 0/4.

16 De vrouw die niet vermeld wordt in de tabel is een raadslid van de FNB- fractie.

hangt met de wet van de zwakke parlementen. Deze wet beduidt dat de officiële bevoegdheden van een orgaan de kandidering en recrutering van dit orgaan beïnvloeden.<sup>17</sup> Kan het machtsaandeel van de parlementen gerangschikt worden zoals in bovenstaand rijtje? Dat is de eerste bedenking die hierbij gemaakt moet worden. Vervolgens kunnen vrouwen ook niet zomaar gelijkgesteld worden met zwakkere kandidaten. Het blijft echter wel opvallend dat hoe minder groot de bevoegdheden van de instelling in het geheel van de politieke besluitvorming, hoe meer vrouwen een vertegenwoordigende functie kunnen uitoefenen.

Van de in de tabel weergegeven partijen zijn de groene partijen langs beide landsgedeelten de koplopers wat betreft vrouwelijke vertegenwoordiging of afvaardiging met gemiddeld 40 en 44% rechtstreeks verkozen vrouwen in hun fracties. De tweede plaats in de rangorde wordt ingenomen door de CVP, gevolgd door de VU-ID en de PRL-FDF-MCC alliantie. De score van de SP is opvallend laag. Het gemiddeld relatief aandeel rechtstreeks verkozen vrouwen ligt hoger bij de Vlaamse partijen dan bij de Waalse partijen. Indien er geen opvolgers zouden bijkomen en geen raadsleden zouden verdwijnen dan zou vertegenwoordiging van vrouwen in de verschillende parlementen 22% zijn, of iets meer dan een vijfde, dit cijfer ligt nog ver af van het streefdoel 1/3 en nog veel verder van de paritaire vertegenwoordiging.

#### IV. Vrouwelijke parlementsliden bij de aanvang van de nieuwe legislatuur

Uiteraard is deze tabel geen definitieve weergave van de uiteindelijke samenstelling van de parlementen vermits de opvolgers niet zijn meegeteld. Het volstaat evenmin om enkel het proces van opvolging in kaart te brengen, om werkelijk een overzicht aan te bieden van het totaal aantal mannen en vrouwen in de parlementen, dienen ook aanpassingen in de Senaat, het Vlaams Parlement en de Franse Gemeenschapsraad weergegeven te worden. Zo zijn er naast de rechtstreeks verkozen senatoren ook nog gecoöpteerde en gemeenschapssenatoren. Zo worden de rechtstreeks verkozen raadsleden van het Vlaams Parlement vergezeld van hun 6 Brusselse collegae en is de Franse Gemeenschapsraad onrechtstreeks samengesteld uit de 75 leden van het Waalse Parlement en 19 Franstalige verkozenen van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad. Een aangepaste tabel geeft het volgende totaalbeeld:

<sup>17</sup> Zie. DEPAUW S., Een huis met een grote tuin, in: DEWACHTER W., I. THOMAS & S. DEPAUW, *Afscheid van het laatste dubbelparlement*, Acco, Leuven, 1997, pp.207-209. Zwakke parlementen trekken zwakke kandidaten aan, wat op zijn beurt de invloed van het orgaan doet afnemen waardoor de recrutering verder verschaalt. Zie ook VERMINCK M., Le parlement européen de 1979 à 1984. La perte de pouvoir d'une institution faible, in: *Res Publica*, 1985, 2-3, pp.289-291.

TABEL IV

Aantal vrouwelijke parlementsleden na de verkiezingen van 13 juni 1999

PARTIJ	K		S		E		V		W		D	B		TOTAAL	
	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%		AC	%	AC	%
AGALEV	5/9	56	2/5	40	1/2	50	4/12	33				1/1	100	13/29	45
CVP	4/22	18	4/10	40	2/3	67	10/30	33				1/3	33	21/68	31
SP	2/14	14	2/6	33	1/2	50	1/20	5				0/1	0	6/43	14
VLD	5/23	22	4/11	36	0/3	0	4/27	15				0/1	0	13/65	20
VLBLOK	1/15	7	1/6	17	0/2	0	4/22	18				0/4	0	6/49	12
VUID	3/8	38	0/3	0	1/2	50	2/12	17				0/1	0	2/26	23
Totaal	20/91	22	13/41	32	5/14	36	25/124	20				2/11	18	65	
PS	2/19	11	2/10	20	0/3	0			0/25	0		6/13	46	10/70	14
PSC	1/10	10	2/5	40	0/1	0			1/14	7		2/6	33	6/36	17
PRL-FDF-MCC	3/18	17	2/9	22	1/3	33			5/21	19	9/27	33	20/78	26	40
ECOLO	9/11	82	1/6	17	1/3	33			1/14	14		7/14	50	19/48	
FN	0/1	0			0/0	0			0/1	0		1/2	50	1/4	33
Totaal	15/59	25	7/30	23	2/10	20			7/75	9		28/75	37	56	
Algemeen Totaal	35/150	23	20/71	28	7/25	28	25/124	20	7/75	9	7/25 <sup>18</sup>	28/75	37	129/545 <sup>19</sup>	24

Frans Gemeenschapsraad=15,94 vrouwen= 16%  
Totaal aantal vrouwelijke parlementsleden= 129/545+15,94=144/639=22.53%

In België zijn er 144 vrouwelijke parlementsleden op een totaal van 639 of 22.53%. De Brusselse Raad blijft koploper wat betreft het aantal vrouwelijke leden en is ook de enige vergadering waarbij deze categorie meer dan één derde bedraagt. De tweede plaats in de rangorde wordt gedeeld door de Senaat, het Europees Parlement en de Raad van de Duitstalige Gemeenschap. De Kamer van volksvertegenwoordigers en het Vlaams Parlement hebben minder dan één vierde vrouwen zetelen. Het Waals Parlement en hierdoor ook de Franse Gemeenschapsraad tenslotte scoren het slechtste wat betreft vrouwelijke vertegenwoordiging.

## V. Factoren die de toegang tot een parlementair mandaat bepalen

De percentages die het totaal aantal vrouwen weergeven in de tabellen I, III en IV wijken niet sterk van elkaar af en schommelen rond de één vijfde grens. Doch achter deze cijfers schuilt een nogal verschillende realiteit. De eerste tabel is een weergave van het aantal vrouwen op verkiesbare plaatsen op de kieslijsten, in de tweede tabel wordt een overzicht aangeboden van het aantal recht-

<sup>18</sup> Bij de PSC komt een extra vrouw, de score van de overige partijen blijft identiek aan de cijfers uit de vorige tabel III.

<sup>19</sup> Som van Vlaamse en Franstalige partijen zoals weergegeven in de tabel= 121+ aantal vrouwen uit de Duitstalige Gemeenschapsraad=7 + vrouw van de FNB fractie in de Brusselse Raad= 1.

streeks verkozen vrouwen en in de laatste tabel zijn enkel die vrouwen vermeld die uiteindelijk ook in één van de acht parlementen zetelen. De identiteit of verkiezingsstatus van de vrouwen die achter de percentages schuilgaan is dus verschillend. Hieronder wordt de vraag verder beantwoord hoe deze 144 vrouwelijke parlementsleden, zoals weergegeven in tabel IV, hun zetel bemachtigd hebben. Zo wordt het gewicht van de volgende factoren, die verantwoordelijk zijn voor het behalen van een zetel in één van de acht vergaderingen, onderzocht. De relatie en de afwijkingen tussen de drie tabellen kan hierdoor worden aange-toond.

### A. *Overzicht van de factoren*

Een parlements lid kan immers een zetel bemachtigen op verschillende manieren. De meest voor de hand liggende mogelijkheid is de rechtstreekse verkiezing. Hierbij dient een onderscheid gemaakt te worden tussen enerzijds het verkozen worden door de verkiesbare plaats op de kandidatenlijst en doordat tegelijkertijd het zetelaantal van de partij bij de verkiezingen niet afneemt ten opzichte van de vorige verkiezingen. Een andere weg naar rechtstreekse verkiezing gebeurt via stemmenverschuivingen die op hun beurt verschuivingen in het zetelaantal van een partij teweeg brengen. Met deze categorie worden de kandidaten bedoeld die niet op een verkiesbare plaats staan, maar waarbij de zetelwinst van hun partij in hun voordeel uitvalt. Een laatste mogelijkheid is verkozen worden door het grote aantal voorkeurstemmen dat een kandidaat behaalt waardoor de nuttige volgorde verbroken wordt. Naast de rechtstreekse verkiezing is het ook mogelijk om in het parlement te belanden als opvolger van een rechtstreeks verkozen parlements lid dat zijn/haar ambt niet opneemt. Het systeem van coöptatie is enkel in de Senaatsvergadering mogelijk. De laatste mogelijkheid is het "dubbel mandaat". Het is immers mogelijk om als gemeenschapssenator benoemd te worden indien men reeds deel uitmaakt van een gewest- of gemeenschapsinstelling of als Brussels Raadslid ook in het Vlaams Parlement of in de Franse Gemeenschapsraad te zetelen. Tenslotte maken ook alle leden van het Waals Parlement deel uit van de Franse Gemeenschapsraad. Deze laatste categorie beduidt ook dat de 144 vrouwelijke parlementsleden niet allen verschillende personen zijn, dit getal duidt enkel 144 verschillende functies aan.

Via onderstaande tabel V wordt het mogelijk om conclusies te trekken omtrent de herkomst van of de globale slotsom van het aantal vrouwelijke parlementsleden. Hoe groot is het aantal vrouwen dat rechtstreeks verkozen is via hun verkiesbare plaats of via de winst van zetels van de partij dankzij de stemmenverschuivingen? Hoe groot is het aantal vrouwen dat niet op een verkiesbare plaats stond, maar buiten de nuttige volgorde verkozen werd? Hoe groot is het aantal vrouwen, dat wel op een verkiesbare plaats stond, maar dat uit de boot gevallen is en niet verkozen werd door de stemmenverschuivingen en verlies van zetels van de respectievelijke partij? Hoe groot is het aantal vrouwen met een verkiesbare plaats op de kandidatenlijst, maar die moeten wijken zijn voor kandidaten die de nuttige volgorde van de kieslijst doorbroken hebben? <sup>20</sup> Conclusies be-

20 Enkel de situaties waarbij een vrouwelijke kandidaat uit de boot viel door de verkiezing van een andere kandidaat buiten de nuttige volgorde worden in rekening gebracht. Indien dit niet het geval was, zou deze kandidaat verkozen zijn. Situaties waarbij de partij door stemmenverschuivingen zetels verloor en de vrouw ook daardoor de verkiesbaarheid van haar plaats zag verdwijnen en geen zetel behaalde, behoren echter tot de vorige categorie.



treffende het aantal vrouwelijke opvolgers en het aantal verkozen vrouwen dat wordt opgevolgd zullen eveneens mogelijk zijn. Tenslotte wordt ook de balans gemaakt van het aantal gecoöpteerde vrouwen en van de vrouwen die één van de verschillende soorten dubbel mandaat uitoefenen. De gegevens in de tabel zijn een verzameling van documentatie en cijfermateriaal omtrent de verkiezingen van 13 juni 1999 en de voorafgaande verkiezingen in 1994 en 1995. Voor elke partij werd een overzicht gemaakt, opgesplitst per kieskring, van het aantal vrouwen op verkiesbare plaatsen en het aantal vrouwelijke verkozen leden in verhouding tot het aantal zetels. Aanvullende informatie, zoals de gevolgen van het systeem van de opvolging voor de samenstelling van de parlementen na de regeringsvormingen, werd eveneens verzameld en in kaart gebracht.

### B. *Gewicht van de factoren*

De gegevens zoals weergegeven in de overzichtstabel V kunnen ook worden voorgesteld in een schema of een "verkiezingsboom". Via dit schema wordt de structuur van de tabel V duidelijker. Deze boom toont de weg die wordt afgelegd naar een parlementair mandaat toe.

De overzichtstabel V is opgebouwd uit twee grote onderdelen waarvan alle elementen ook terug te vinden zijn in de verkiezingsboom. De meerwaarde van de tabel is echter het afzonderlijk overzicht per parlement. Vooreerst wordt de balans opgemaakt van de verkozen vrouwen na de verkiezingen van 13 juni 1999. Een eerste gegeven hierbij is het aantal vrouwen op verkiesbare plaatsen. Deze cijfers kunnen gelezen en vergeleken te worden naast en met het aantal rechtstreeks verkozen vrouwen. Het staan op een verkiesbare plaats en de uitslag van de verkiezingen waardoor deze plaats ook werkelijk verkozen werd is één mogelijkheid tot rechtstreekse verkiezing, zoals reeds vermeld. De andere mogelijkheid zijn stemmenverschuivingen bij de verkiezingen waardoor een partij een extra zetel heeft verworven die naar een vrouw gaat die niet op een verkiesbare plaats stond. Tenslotte laat het eerste gedeelte van deze tabel ook toe af te lezen hoeveel van de rechtstreeks verkozen vrouwen buiten de nuttige volgorde (BNV) verkozen zijn. Eenmaal de regeringsvormingen achter de rug zijn, worden de ministers opgevolgd, hetzelfde geldt voor die leden die een zetel verworven hebben voor meer dan één parlement. Het aandeel vrouwen bij deze opvolgers is in kaart gebracht. Het is echter ook mogelijk dat van oorsprong rechtstreeks verkozen vrouwen hun ambt niet opnemen en worden opgevolgd. Zij verkleinen dus de hoger staande score van rechtstreeks verkozen vrouwen. Het aandeel vrouwen dat wel op een verkiesbare plaats stond, maar niet verkozen is door de stemmenverschuivingen en het daardoor ontstane zetelverlies van de partij of doordat een andere kandidaat buiten de nuttige volgorde verkozen is, wordt eveneens vermeld in de tabel. Indien deze voorlaatste gegevens worden samengeteld met het aantal verkozen vrouwen via een verkiesbare plaats wordt de som gevormd van het aantal vrouwen op verkiesbare plaatsen.

*Verkiezingsboom van vrouwelijke parlementsleden na 13 juni 1999*

Aantal verkozen vrouwen indien stemmenverdeling van 1999 identiek zou zijn aan deze in 1994/95 en de verkiezing uitsluitend binnen de nuttige volgorde zou gebeuren

111



**Aantal vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen = 111**

Verkiezingen 13 juni 1999 voor 7 parlementen:

Van alle vrouwelijke kandidaten op verkiesbare plaatsen: 111

○ Vrouwen die niet verkozen zijn ingevolge stemmenverlies 23

○ Vrouwen die niet verkozen zijn doordat andere kandidaat BNV verkozen is 5

○ Vrouwen die verkozen zijn door verkiesbare plaats 83

Van het aantal vrouwelijke kandidaten op de kieslijsten:

○ Vrouwen die verkozen zijn door stemmenwinst 26

○ Vrouwen die verkozen zijn buiten de nuttige volgorde (BNV) 3



**Totaal aantal rechtstreeks verkozen vrouwen op 13 juni 1999 = 112**

Van deze rechtstreeks verkozen vrouwen: 112

Vrouwen die zijn opgevolgd: 12

○ Omwille van een tweede mandaat 3

○ Omwille van ministerpost of andere onverenigbaarheid 9<sup>21</sup>



**Aantal rechtstreeks verkozen vrouwen die zetelen in parlement = 100**

Bij deze rechtstreeks verkozen vrouwen komen:

○ Vrouwelijke opvolgers 22

○ Vrouwen met een dubbel mandaat waarvan: 22

– Gecoöpteerde senatoren 5

– Gemeenschapssenatoren 1

– Leden uit de Brusselse Raad die zetelen in het Vlaams Parlement en de Franse Gemeenschapsraad 9

– Leden uit het Waals Parlement die zetelen in de Franse Gemeenschapsraad 7



**Aantal vrouwelijke parlementsleden na 13 juni 1999 = 144**

Het tweede gedeelte van de tabel is een weergave van het uiteindelijk saldo vrouwelijke parlementsleden en laat toe verder te kijken dan de directe gevolgen van de verkiezingen en de regeringsvormingen. Dit onderdeel geeft een totaalbeeld van het vrouwelijk aandeel binnen de parlementen doordat de gehele samenstelling aan bod komt, inclusief de gecoöpteerde en gemeenschapssenatoren, de vrouwelijke leden van de Brusselse Raad met een dubbel mandaat en de vrouwelijke raadsleden van de Franse Gemeenschapsraad. Het aandeel rechtstreeks verkozen vrouwen kan afwijken van het hoger staande cijfer in het eerste onderdeel van de tabel doordat hier enkel rekening wordt gehouden met de vrouwen die werkelijk in de parlementen zetelen. Wijzigingen die een gevolg zijn van het systeem van de opvolging zijn immers aangebracht.

Voor de verkiezing van de Kamer (K) zijn er 20 kieskringen, maar in de tabel wordt enkel een onderscheid gemaakt tussen het aantal leden van Vlaamse (VP) en Franstalige partijen (FP).

Voor de Senaat (S) wordt een onderscheid gemaakt tussen de twee kiescolleges: het Nederlandse kiescollege (NK) en het Franse kiescollege (FK). Bij het overzicht van het Europees Parlement (E) wordt een onderscheid gemaakt tussen de drie kiescolleges: het Nederlandse kiescollege (NK), het Frans kiescollege (FK) en het Duitstalig kiescollege (DK). Voor de analyse van het Vlaams Parlement (V) zijn de 11 kieskringen samengevoegd, net zoals bij het Waals Parlement (W) waar de gegevens van de 13 kieskringen bijeengebracht worden. De verkiezingen van de Raad van de Duitstalige Gemeenschap en de Brusselse Raad gebeuren elk in 1 kieskring en de resultaten daarvan zijn in de tabel terug te vinden.

---

21 Annemie Neyts is tweemaal opgevolgd doordat zij tweemaal verkozen is en minister in de Brusselse regering is. Ondanks het feit dat er 10 vrouwelijke Belgische ministers zijn, zijn er slechts 9 vrouwen die omwille van deze reden worden opgevolgd. Françoise Dupuis is PS-minister in de Franse Gemeenschapsregering, maar wordt niet opgevolgd in de Brusselse Raad.

TABEL V

Vrouwelijke parlementsleden na de verkiezingen van 13 juni 1999: Balans en saldo opgesplitst per parlement

	K				S				E					B		V		W		D		F		TOTAAL				
	VP		FD		NK		FK		NK		FK		DK	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	
	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%	ac	%
Balans na verkiezingen- aantal verkozen leden	91		59		25		15		14		10		1	75		118		75		25						508		
V op verkiesbare plaatsen	17	19	9	16	10	40	5	36	5	36	1	10	0	24	32	23	19	10	13	7	28				111	22		
Rechtstreeks verkozen V=RV	16	18	13	22	8	32	4	43	6	43	2	20	0	26	35	23	19	8	11	6	24				112	22		
RV via verkiesbare plaats	10	11	7	12	6	24	4	36	5	36	1	10	0	20	28	17	14	7	9	6	24				83	16		
RV via zetel-winst	6	7	6	10	2	8	0	0	1	7	1	10	0	4	7	5	4	1	1	0	0				26	5		
RV verkozen BNV	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	3	1	1	0	0	0	0				3	0.6		
Vlijke opvolgers	4	4	3	5	2	8	1	7	0	0	0	0	0	5	7	5	4	1	1	1	4				22	4		
Verkozen V opgevolgd	0	0	1	2	1	4	0	0	1	7	0	0	0	3	4	4	3	2	3	0	0				12	2		
Niet-verkozen V zetel-verlies	7	8	2	3	2	16	1	7	0	0	0	0	0	3	4	5	4	3	4	0	4				23	5		
Niet-verkozen want voorbijgestoken (BNV)					2									1		1					1					5	1	
<i>Uiteindelijk saldo: aantal V in parlementen</i>																												
Rechtstreeks verkozen V	16	18	12	20	7	17	4	13	5	36	2	20		23	31	19	16	6	8	6	24				100	16		
Vlijke opvolgers	4	4	3	5	2	5	1	3	0	0	0	0		5	7	5	4	1	1	1	4				22	3		
Vlijke gemeenschapssenator					1	2	0			0																1	0.2	
Vlijke gecoöpteerde senator					3	7	2	7																		5	0.8	
Vlijke leden uit Brusselse Raad																1	1								8	9	9	1.4
Vlijke leden uit Waals Parl.																								7	7	7	1	
Totaal aantal vrouwen	20	22	15	25	13	32	7	23	5	36	2	20	0	28	37	25	20	7	9	7	28	15			144	23		
Totaal aantal parlementsleden	91		59		41		30		14		10		1	75		124		75		25		94			639			
Vrouwelijke parlementsleden	35/150= 23%				20/71= 28%				7/25= 28%					37%		20%		9%		28%		16%		23%				

Uiteindelijk zetelen er 144 vrouwelijke parlementsleden op een geheel van 639, of 23%. Van deze 144 zijn er 100 beland via rechtstreekse verkiezing op 13 juni 1999 en 22 via het systeem van de opvolging. De overige vrouwen zijn in een parlement beland door coöptatie (5), of door de uitoefening van een tweede mandaat (17). Oorspronkelijk waren er 112 vrouwen rechtstreeks verkozen, maar 12 van hen hebben hun ambt niet opgenomen waardoor de slotsom van het aantal vrouwelijke parlementsleden via rechtstreekse verkiezing 100 bedraagt.

Van de 111 vrouwen die op verkiesbare plaatsen stonden zijn er uiteindelijk 83 daadwerkelijk verkozen. Bij 28 vrouwen die verwachtten een zetel te bemachtigen aan de vooravond van de verkiezingen werden deze verwachtingen niet ingelost. Vijfmaal werd een andere kandidaat buiten de nuttige volgorde verkozen waardoor de plaats niet langer meer verkiesbaar was. De stemmenverschuivingen hebben ervoor gezorgd dat bepaalde partijen zetels verloren in bepaalde kiesarrondissementen en hierdoor waren 23 plaatsen niet langer meer verkiesbaar. Het omgekeerde proces viel 26 vrouwen te beurt. Zij stonden niet op een verkiesbare plaats, maar bovenaan de kieslijst of op strijdplaatsen en werden verkozen dankzij de stemmenverschuivingen.<sup>22</sup> Slechts 3 vrouwen zijn verkozen buiten de nuttige volgorde.<sup>23</sup> Dit geringe aantal verwijst nogmaals naar het belang van de plaats op de kieslijst voor het uiteindelijk bemachtigen van een zetel. Uiteindelijk zouden er ongeveer evenveel vrouwen rechtstreeks verkozen zijn indien er geen stemmenverschuivingen hadden plaats gehad. De identiteit en de partijkleur van deze 111 en 112 vrouwen is echter niet aan elkaar gelijk.

De Europese verkiezingen zijn de enige die geen stemmenverschuivingen te weeg hebben gebracht die het aandeel verkiesbare plaatsen voor vrouwen hebben beïnvloed. Bij de verkiezingen van de Kamer daarentegen vormen de vrouwen die via de zetelwinst van hun partij verkozen zijn tot parlements lid een vrij groot aandeel.

Het aandeel vrouwen kan in de meeste gevallen toch nog opgevijseld worden via het systeem van de opvolging. In totaal zijn er 22 vrouwelijke opvolgers. Van de 7 parlementen waarbij er rechtstreekse verkiezingen van de leden plaatsvindt, zijn er slechts negatieve gevolgen voor de vrouwelijke vertegenwoordiging waar te nemen bij het Nederlandse kiescollege van het Europees Parlement en bij het Waals Parlement. Deze negatieve gevolgen vinden hun weerslag in het feit dat hier een vrouw werd opgevolgd door een man en de mannelijke leden die wegvielen niet ( allen) door vrouwen werden opgevolgd.

Vervolgens kunnen de gegevens uit de bovenstaande overzichtstabel ook nog op een andere manier worden weergegeven waardoor de herkomst van de verkozen vrouwen duidelijker wordt. In deze tabel V werden de gegevens immers steeds weergegeven in verhouding tot het totaal aantal leden, mannen en vrouwen, van alle parlementen. Wanneer het uitgangspunt vernauid wordt tot louter het aantal verkozen vrouwen, zijn volgende conclusies mogelijk. In een eer-

22 Voor een overzicht van de weerslag van de stemmenverschuivingen op de zetelverdelingen zie: FRAEYS W., Les élections législatives et européennes du 13 juin 1999, in: *Res Publica*, vol. XLI, nr.2-3, 1999, pp.239-264.

23 In totaal zijn er 19 van de 508 parlementsleden verkozen buiten de nuttige volgorde, dus zonder overdracht van de pot met lijststemmen, verkozen. Vrouwen maken dus 16% van deze groep deel uit.

ste tabel wordt een onderscheid gemaakt naar de verschillende parlementen en de herkomst van de vrouwelijke leden wordt weergegeven. Het aantal vrouwen in elk parlement is steeds gelijk aan 100%.

TABEL VI

Hoe zijn de vrouwelijke parlementsleden in hun respectievelijk parlement beland?(%)

Balans	K	S	E	B	V	W	D	F	Totaal
VB	59	83	75	77	74	88	100		74
ZW	41	17	25	15	21	12	0		23
BNV				8	5				3
	29=100	12=100	8=100	26=100	23=100	8=100	6=100		112=100
Saldo	K	S	E	B	V	W	D	F	Totaal
RV	80	55	100	82	76	86	86		70
OPV	20	15	0	18	20	14	14		15
Andere	0	30	0	0	4	0	0	100	15
	35=100	20=100	7=100	28=100	25=100	7=100	7=100	15=100	144=100

In het eerste onderdeel kan voor elk parlement het belang van de verkiesbaarheid (VB), van de zetelwinst (ZW) en tenslotte van het doorbreken van de nuttige volgorde voor de rechtstreekse verkiezing worden afgelezen. De Kamer van volksvertegenwoordigers heeft het relatief grootste aantal vrouwen dat verkozen is via stemmenverschuivingen gevolgd door het Europees Parlement, het Vlaams Parlement, de Senaat en de Brusselse Raad. In de Raad van de Duitstalige Gemeenschap zijn alle vrouwen via een verkiesbare plaats verkozen en geen enkele vrouw heeft via zetelwinst een zitje in de Raad kunnen bemachtigen. Ook in het Waals Parlement is het op een verkiesbare plaats staan haast de ultieme weg naar een zetel in het parlement gebleken. In de Brusselse Hoofdstedelijke Raad is 8% buiten de nuttige volgorde verkozen en in het Vlaams Parlement 5%.

Het tweede onderdeel van de tabel is een weergave van het uiteindelijk saldo van alle vrouwen in de verschillende parlementen. De totale som van de parlementen toont een relatief cijfer van 70 voor de rechtstreekse verkiezing (RV) en 15 voor het aandeel opvolgers (OPV). De Kamerleden en de leden van het Vlaams Parlement vertonen het grootste aandeel opvolgers. Bij de andere vergaderingen is dit relatief aantal veel kleiner. De categorie "andere" waarmee verwezen wordt naar de coöptatie en de soorten dubbel mandaat is even belangrijk gebleken als het statuut van opvolger voor het bemachtigen van een zetel in één van de parlementen.

In onderstaande tabellen wordt het gemaakte onderscheid naar parlement weggelaten en wordt enkel het geheel vrouwelijke parlementsleden geanalyseerd. In de eerste tabel is het aantal rechtstreeks verkozen vrouwen gelijk aan 100% en wordt duidelijk hoe groot het aandeel is van deze vrouwen dat verkozen werd via de verkiesbaarheid van de plaats op de lijst, via de stemmenverschuivingen en de zetelwinst van de partij of door het doorbreken van de nuttige volgorde. In

de laatste kolom wordt vermeld hoe groot het aandeel is van deze 112 vrouwen die hun ambt niet opnemen en worden opgevolgd.

TABEL VII

Balans van de wegen naar rechtstreekse verkiezing van vrouwelijke  
parlementsleden

	Rechtstreeks verkozen V		VB		Stemmenver- schuivingen Zetelwinst		BNV		Opgevolgd	
	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%
Rechtstreeks verkozen vrouwelijke parlementsleden (112)	112	100	83	74	26	23	3	3	9	8

74 % van de rechtstreeks verkozen vrouwen hebben hun zetel te danken aan hun verkiesbare plaats (VB) op de kieslijsten. Slechts 23% van de rechtstreeks verkozen vrouwen heeft de zetel bemachtigd via stemmenverschuivingen en de winst van zetels van hun partij. Ook al stonden deze vrouwen niet op "verkiesbare plaatsen" in vergelijking met het resultaat van de voorafgaande verkiezingen, het moet onderstreept worden dat deze vrouwen bovenaan of op strijdplaatsen van de kandidatenlijsten stonden van de winnaars van deze verkiezingen in bepaalde kieskringen. 3% van de rechtstreeks verkozen vrouwen is buiten de nuttige volgorde verkozen. Deze vrouwen stonden dus niet op verkiesbare plaatsen, maar hebben via de omvang van hun voorkeurstemmenaantal een zetel kunnen bemachtigen. Van alle verkozen vrouwen is 8% opgevolgd.

In de volgende tabel is het aantal vrouwelijke parlementsleden de maatstaf (100%). Het statuut van deze vrouwen wordt in procentueel aandeel weergegeven. Ter vergelijking wordt ook het saldo berekend van de mannelijke parlementsleden.

TABEL VIII

Saldo van vrouwelijke parlementsleden: Hoe zijn ze daar beland?

	Uiteindelijk saldo V		Rechtstreeks verkozen		Opvolgers		Andere	
	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%
Mannelijke parlementsleden	495	100	350	71	36	7	109	22
Vrouwelijke parlementsleden	144	100	100	70	22	15	22	15

Zo is 70% van het aantal vrouwelijke parlementsleden rechtstreeks verkozen. 15% heeft een verkozen parlements lid opgevolgd en 15% is via een andere weg in het parlement beland. Deze 15% kan verder opgesplitst worden in subcategorieën. 3% via coöptatie, 1% als gemeenschapssenator, 6% als lid van de Brusselse Raad met een dubbel mandaat belast en 5% als lid van zowel het Waals Parlement als de Franse Gemeenschapsraad. Bij de mannelijke parlementsleden is het aandeel dat via rechtstreekse verkiezing in het parlement beland is even groot, maar zijn er in relatief opzicht minder opvolgers hetgeen gecompenseerd wordt door de verzamelcategorie "andere".

## VI. Herkomst van de vrouwelijke parlementsleden opgesplitst naar parlement en partij

De antwoorden op de centrale vraag: "Waar komen de vrouwelijke parlementsleden vandaan?" kunnen ook nog op een andere manier voorgesteld worden. Zo wordt in een eerste tabel weergegeven wat het aandeel is van elk parlement in de som van vrouwelijke parlementsleden. (144 = 100%)

TABEL IX

Vanuit welke parlementen zijn de vrouwelijke parlementsleden afkomstig?

Parlement	K	S	E	V	W	D	B	F	Totaal
Absoluut aantal V	35/150	20/71	7/25	25/124	7/75	7/25	28/75	15/94	144/639
%V/aantal verkozenen	23	28	28	20	9	28	37	16	22.5%
Aandeel V(%) /144	24	14	5	17	5	5	20	10	100

Bijna één vierde van het totaal aantal vrouwelijke parlementsleden is een Kamerlid en één vijfde zetelt in de Brusselse Raad. Vervolgens is een relatief groot aandeel onder hen afkomstig uit het Vlaams Parlement of de Senaat. Slechts een beperkt aantal vrouwen is afkomstig uit het Europees parlement of uit de gewest en gemeenschapsinstellingen van Wallonië of de Duitstalige Gemeenschap. Een ander onderdeel van het antwoord is de weergave van het aandeel van elke partij in verhouding tot het totaal aantal vrouwelijke parlementsleden.



TABEL X

Vanuit welke partij zijn de vrouwelijke parlementsleden afkomstig?

	DGR	AGA	CVP	SP	VLD	VLB	VU ID	PS	PSC	PRL FDF MCC	ECO	FN
Absoluut aantal v <sup>25</sup>	7/25	13/29	21/68	6/43	13/65	6/49	6/26	10/70 +0/25 +2/4	6/36 +1/14 +1/2	21/78 +5/21 +4/9	18/48 +1/14 +1/4	1/4 +0/1
% V/aantal verkozenen	28	45	31	14	20	12	23	12	15	28	30	20
Aandeel V(%) /144	5% <sup>26</sup>	9%	15%	4%	9%	4%	4%	8%	6%	21%	14%	1%

De percentages in deze tabel staan ook in verhouding tot het totaal aantal zetels per partij en maken dus ook een uitspraak over de vrouwvriendelijkheid van de partijen mogelijk. AGALEV, de CVP, ECOLO en de PRL-FDF-MCC alliantie hebben allemaal meer dan één vierde vrouwelijke parlementsleden in verhouding tot het totaal aantal afgevaardigden van deze partijen. De overige partijen scoren slechter en aan de staart bengelen het Vlaams Blok en de PS. Deze partijen hebben net geen 1 op 8 vrouwelijke afgevaardigden of 12 %. Eén vijfde van alle vrouwelijke parlementsleden behoort tot één van de fracties van de PRL-FDF-MCC. Hierna volgen op gelijke voet de CVP en ECOLO die elk ongeveer 15% van de som uitmaken. De SP, het Vlaams Blok en de VU-ID alliantie hebben allemaal slechts een vertegenwoordiging van 4% in verhouding tot het totaal aantal vrouwelijke parlementsleden. Tenslotte is het opvallend dat de 144 vrouwen vrij evenwichtig gespreid zijn over beide landsgedeelten. 45% van de vrouwelijke parlementsleden behoort tot een Vlaamse partij en 50% tot een Franstalige partij.

## VII. Besluit

Uit voorafgaande analyse is meermaals het belang gebleken van de plaats op de kandidatenlijst voor de uiteindelijke verkiezing tot parlements lid. De overwegende factor die uiteindelijk het totaal aantal vrouwen in de parlementen bepaalt is dan ook de plaats die vrouwen toebedeeld krijgen op de lijsten. Deze vaststelling komt tot uiting in de 74% van de rechtstreeks verkozen vrouwen die hun zetel verkregen hebben via hun verkiesbare plaats op de lijst. Het totaal aantal verkiesbare plaatsen dat voor vrouwen was voorbehouden was zeer gering (22%). Niet alle vrouwen die op een verkiesbare plaats stonden, werden echter verkozen, slechts 83 van de 111 vrouwen of 74%. De stemmenverschuivingen die een verklaring zijn voor dit verschil speelden niet in het duidelijk voordeel van

24 De gegevens uit deze tabel zijn afkomstig uit tabel IV en aangevuld voor de Franstalige partijen met de verhouding van het aantal vrouwen uit het Waals Parlement die ook zetelen in de Franse Gemeenschapsraad en vrouwen uit de Brusselse Raad die ook in deze Franse Gemeenschapsraad zetelen.

25 Dit percentage is de som van alle vrouwelijke parlementsleden die in de Duitstalige Gemeenschapsraad zetelen. Bij deze naar boven afgeronde percentages (> .5) dient ook nog de verkozenen van het FNB geteld te worden (= 1%) in de Brusselse Hoofdstedelijke Raad.

de vrouwelijke vertegenwoordiging vermits uiteindelijk slechts 22% van de rechtstreeks verkozen parlementsleden vrouw is. Ook bij de categorie vrouwen die rechtstreeks verkozen zijn, niet door hun verkiesbare plaats, maar door de zetelwinst van de partij, is de plaats van vrouwen op de kieslijsten van uitermate belang voor hun verkiezing. Zoals vermeld zijn slechts 19 leden van alle parlementsleden buiten de nuttige volgorde verkozen, of 3%, hetgeen nogmaals wijst op dit belang van verkiezing binnen de nuttige volgorde. Globaal bekeken vormen het proces van opvolging, de coöptatieprocedure en de dubbele mandaten een vrij groot aandeel van de gehele verzameling vrouwelijke parlementsleden. 30% is immers afkomstig uit één van deze categorieën. Dit belang wordt bevestigd bij het weergegeven saldo van de mannelijke parlementsleden. De vereisten voor de evenwichtige lijstensamenstelling zoals ingeschreven in de wet Smet-Tobback veroorzaken geen bijzonder grote wijzigingen of verhogingen van de vrouwelijke vertegenwoordiging. Na de verkiezingen van 1994 en 1995 was 18% van de rechtstreeks verkozen parlementsleden een vrouw, in 1999 22%. De reden waarom niet één derde vrouwen verkozen is, evenredig met het aantal vrouwelijke kandidaten op de lijsten, houdt verband met het niet in acht nemen in deze wettelijke voorschriften van het belang van de nuttige volgorde voor verkiezing. Een eventueel aangepaste wet, waarbij de positie van vrouwelijke kandidaten nader bepaald wordt, zal echter niet voldoende zijn voor een substantiële verhoging van het uiteindelijk aantal vrouwelijke parlementsleden. Het aandeel opvolgers en "andere" zijn immers ook belangrijke factoren voor of wegen naar de toegang tot een parlementair ambt. Momenteel is 38% van alle opvolgers een vrouw en 17% van de categorie "andere".

Het geringe aantal vrouwelijke afgevaardigden na deze "moeder aller verkiezingen" is dus grotendeels te wijten aan de afremming van de vrouwelijke participatie bij het proces van de lijstensamenstelling binnen de partijen. Ook voor de opvolging is de positie op de lijst immers cruciaal. Opdat de "stem-vrouw" campagnes werkelijk succes zullen boeken in het huidige kiessysteem met de overdracht van de lijststemmen, dienen er meer vrouwen bovenaan de kieslijsten te staan. Alleen dan zal de vrouwelijke vertegenwoordiging aanzienlijk kunnen toenemen.

### **Summary: Female Members of the Belgian Parliaments**

*The ultimate factor which determines the election of female MP's (23%) in the 7 Belgian elections of 1999 is the position which women are granted on the list of candidates of a political party. 74% of the women won their seat through a "favourable place" on the list. The floating of votes and hence of seats between parties are accountable for 23% of the directly elected women. Only in the case where women are great vote- attractors they can swift the useful order of the list: however their number is extremely limited, only 3% The succession where effective candidates are being replaced accounts for 15% of the final amount of female MP's. As important is the combination of double mandates and cooptation.*